

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

Elemente de discursivitate în presa românească și britanică din 1980 până în 2000

I. Introducere

Acest segment al cercetării noastre din cadrul tezei de doctorat *Reportajul și interviul în presa românească și în cea britanică. Studiu comparativ*. își propune să evidențieze o serie de elemente de discursivitate surprinse în presa românească și cea britanică pe un corpus constituit pentru perioada 1980 - 2000.

Cercetarea noastră are ca obiectiv urmărirea dinamicii unor *procedee discursive* utilizate în anumite *genuri jurnalistice – reportaj și interviu* – aparținând textelor media din România, în perioada ultimului deceniu de comunism și respectiv primii zece ani din perioada postrevoluționară precum și contrastiv *procedee discursive* utilizate în aceleași *genuri jurnalistice* aparținând textelor media din Marea Britanie.

Studiul nostru se dorește a fi parte a demersurilor științifice, actuale, care au ca scop studierea chestiunilor legate de dinamica textelor de presă și, de asemenea, identificarea unor posibile interferențe la nivelul discursurilor media din cele două spații culturale: românesc și britanic, cu atât mai mult cu cât una dintre competențele de bază necesare oricărui individ care trăiește în această lume a globalizării o reprezintă *competența interculturală*.

I.1. Obiectivul studiului

Lucrarea noastră *Elemente de discursivitate în presa românească și britanică din 1980 până în 2000* are ca obiectiv să urmărească dinamica unor tehnici discursive specifice anumitor genuri de presă – *reportaj și interviu* - caracteristice textelor media publicate în România în perioada ultimului deceniu de comunism și, respectiv în perioada postrevoluționară și având ca element de comparație texte media din Marea Britanie, din aceeași perioadă.

Având caracter contrastiv, cercetarea noastră, care vizează elemente de discursivitate atât în presa românească cât și în cea britanică, se încadrează în categoria cercetărilor de actualitate care investighează, folosindu-se de limbajul de presă, raporturile existente între diverse comunități lingvistice.

Textele de presă investigate, constituite în corpusul specific, contribuie, după părerea noastră, la crearea unei imagini sintetizatoare asupra temei abordate, reprezentând, totodată, un element de bază pentru studiile viitoare cu privire la „*mecanismul și formele concrete de comunicare*” (Ionescu-Ruxăndoiu 1991: 7), mai ales pentru comunicarea de presă.

De asemenea, considerăm că rezultatele studiului nostru se vor putea constitui în elemente de reper pentru analiza rezultatelor obținute în studii similare pentru crearea unei *imagini cuprinzătoare* cu privire la tema de cercetare aleasă.

I.2. Metodologia cercetării

Metodologia de cercetare este cu preponderență descriptivă, dar, totodată, prin abordarea contrastivă româno-britanică aduce o serie de elemente de noutate pe subiectul ales.

Studiul Mariei Cvasnii Cătănescu, 2006, *Retorica publicistică. De la paratext la text*¹ ne-a servit ca element de referință atât în ceea ce privește orientarea teoretică cât și în ceea ce privește metodologia de abordare și analiză a materialului. În susținerea ideilor noastre ne-am bazat, de asemenea, pe consultarea unei bogate bibliografii de specialitate.

Având în vedere că studiul nostru își propune analiza elementelor de discursivitate din presa scrisă, ne-am îndreptat atenția asupra conceptului de *discurs*, de *discurs mediatic* și am considerat ca fiind reprezentativă linia teoretică de *analiză a discursului*, elaborată de școala franceză. În acest sens, cercetarea noastră se bazează pe concepția despre discurs a cercetătorilor D. Maingueneau (1987, 1996, 1998)² și P. Charaudeau (1983, 1997, 2002, 2005)³. În concepția lui Maingueneau *analiza discursului* presupune studiul contextului social-politic al instanței de enunțare și al atitudinii acesteia față de interlocutorul său, al caracterului interactiv și al orientării discursului acestuia. P. Charaudeau, în schimb, a elaborat conceptul de *contract de comunicare mediatică*, concept definitoriu pentru ilustrarea relației de comunicare dintre jurnalist și cititor și mai ales de transmitere a informației.

Concret, cercetarea noastră, are în vedere titrarea considerată ca fiind unul dintre procedeele discursive ce poate fi identificat în absolut toate tipurile de text jurnalistic și care înlesnește contactul publicului cu textul în sine, pentru că, de cele mai multe ori continuarea lecturii depinde strict de titlul.

Între procedeele generale utilizate în analiza retoric-discursivă a textului jurnalistic scris (situat pe mai multe planuri de investigație posibile) enumerăm următoarele, încadrabile în două mari categorii:

A. *în plan paratextual:*

- la nivelul titrării
- la nivel iconic (*ilustrația și legenda*)

B. *în plan textual:*

- la nivelul modului de expunere a faptelor (*descrierea, narațiunea, dialogul*)
- la nivelul elocuției (exprimarea ideilor cu ajutorul *figurilor de stil*)
- la nivelul strategiilor argumentative (*argumentarea deductivă, argumentarea inductivă*) - la nivelul strategiilor a ambiguității (*omonimia, polisemia, ambiguitatea referențială*)
- la nivelul strategiilor intertextualității (*citarea, parodia, pastișa, pastișa parodică*).

I.3. Metodologia de constituire a corpusului

Cercetarea înlesnește, pe baza unor studii contrastive, definirea specificului comunicării interculturale în cadrul comunităților în discuție, pe coordonata investigată (limbajul de presă).

Deoarece aceasta reprezintă o investigație efectuată pe un corpus specific (texte de presă), studiul își propune, de asemenea, să aducă o contribuție la dezvoltarea lingvisticii corpusului, constituind un exercițiu util în vederea îmbunătățirii viziunii teoretice și metodologice asupra problemei contactului lingvistic în context actual, cu precădere pentru comunicarea de presă.

¹ Cvasnii Cătănescu, Maria, 2006, *Retorică publicistică. De la paratext la text*, Editura Universității București

² Maingueneau, Dominique (1987): *Nouvelles tendances en analyse du discours*, Paris, Hachette.

³ Charaudeau, P., Maingueneau, D (2002) : *Dictionnaire d'Analyse du Discours*, Seuil, Paris

Având în vedere că obiectul de cercetare al lucrării îl constituie limbajul jurnalistic materialul exemplificator îl constituie *textele media scrise*.

Date despre material:

- texte media cuprinse în cotidianul *România Liberă* (cotidian prerevoluție 1989) precum și cele cuprinse în continuatorul postrevoluționar al acestuia, având aceeași denumire.

- texte cuprinse în cotidianul de limbă română *Scînteia* (cotidian, București, anul I: 1931) și în continuatorul acestuia, *Adevărul* (cotidian, București, anul I: 1990).

- texte media cuprinse în cotidianul *Zori noi* (organ al Comitetului Județean Suceava al Partidului Comunist Român și al Consiliului Popular Județean Suceava) și continuatorul acestuia, cotidianul *Crai nou* (cotidian independent, 1990)

- texte media cuprinse în cotidianul britanic *The Guardian* (ziar din Marea Britanie deținut de compania Guardian Media Group)

- texte media cuprinse în cotidianul britanic *Morning Star* (un tabloid britanic, de stânga, cu apariție zilnică, ale cărui articole și comentarii sunt realizate din perspectiva celor cu viziuni socialiste, social-democratice, ecologiste și chiar religioase)

II. Presa românească și presa britanică în perioada 1980 - 2000

Presa românească s-a născut timid, romantic, oricum târziu - la distanță de peste 200 de ani față de primul ziar din lume, apărut în Strasbourg la începutul secolului al XVII-lea.

„Curier Românesc”, întâia publicație editată în limba română, a văzut lumina tiparului abia la 8 aprilie 1829, în Muntenia, sub patronajul lui Ion Heliade Rădulescu. Exemplul lui Heliade Rădulescu a fost urmat imediat de Gheorghe Asachi și, mai târziu, de Gheorghe Barițiu.

Publicațiile luptau pentru „deșteptare”, pentru conștiința națională, drepturile sociale, politice și culturale

Adevărata ascensiune a presei scrise românești a fost însă în perioada interbelică.

Istoria presei românești a avut un drum ascendent însă puțin peste un secol, din 1829, până în 1938, când începe seria suprimării publicațiilor de către regimul autoritar al Regelui Carol al II-lea. Ziarele libere încep atunci să moară, iar revitalizarea de după 23 august 1944 nu durează prea mult timp.

Discursul din presa scrisă românească a fost neîntârziat transformat după instaurarea comunismului. În ziare n-a mai fost reflectată preocuparea lor immanentă pentru relevarea adevărului, ci a fost promovată continuu o realitate paralelă, construită în jurul realizărilor „de Partid și de stat”. Adevărații jurnaliști au plecat, fie au fost condamnați la închisoare, ori au îmbrăcat haina roșie, obediență, a gazetăriei comuniste, presa pierzându-și utilitatea.

Societățile socialiste au apelat la o serie de mecanisme funcționale și instituționale în procesul de construcție a unei noi ordini sociale și de legitimare a regimului politic. Publicațiile tipărite de informare au avut partea lor de contribuție la instalarea și consolidarea regimului comunist în România, fiind integrate în complexul și sofisticatul sistem de propagandă a statului și partidului unic. Acest fapt a fost consecința demersurilor realizate de liderii politici în acțiunile lor de influențare a opiniei publice prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă, scopul acestora fiind de a-și asigura stabilitatea, continuitatea și dominarea absolută. Totuși, adepții ideologiei comuniste nu s-au limitat doar la obținerea puterii politice, scopul subsecvent al acestora fiind implementarea ideologiei comuniste la nivelul maselor și consolidarea dogmatismului populației, presa având un rol determinant în realizarea acestui deziderat.

Interacțiunea dintre putere și presă implică procese dintre cele mai diverse, de natură socială, economică sau politică, pe baza cărora se dezvoltă o relație de interdependență între cele două entități. Mijloacele de comunicare au fost de timpuriu plasate sub controlul conducerii

partidului, cel care și-a pus amprenta pe evoluția publicațiilor pe întreg parcursul perioadei comuniste în România.

Cei mai importanți lideri comuniști au marcat decisiv traiectoria ziarelor și s-au implicat direct și personal în politica editorială a gazetelor, apogeul fiind atins de Nicolae Ceaușescu, cel care stabilea înființarea sau desființarea de publicații, tirajul acestora sau cotele de hârtie destinate fiecărui ziar sau revistă, dar și politica legislativă a sistemului mass-media comunist. În privința evoluției presei în perioada comunistă, putem concluziona că parcursul industriei mass-media a fost marcat de ingerința politică directă a Partidului Comunist Român și, în special, a lui Nicolae Ceaușescu, după venirea acestuia la putere.

Consolidarea influenței factorului politic în raport cu publicațiile tipărite a fost marcată de adoptarea modelului sovietic de presă, a cărui principală caracteristică era dată de faptul că publicațiile erau obligate să contribuie la succesul și perpetuarea sistemului comunist. Principiile și metodele de lucru ale modelului sovietic al presei, care erau axate, în special, pe mesajul transmis populației, au fost păstrate, însă cazul României socialiste se poate vorbi despre un model comunist de presă dezvoltat și adaptat sub auspiciile influențelor comunismului de tip naționalist promovat în special după venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu.

În intervalul care corespunde „Epocii de Aur”, Republica Socialistă România a fost una dintre cele mai subinformate țări din Europa și din fostul bloc sovietic, iar presa, unul dintre cele mai supravegheate și controlate sisteme naționale de informare în masă. Rolul informativ al mass-media fusese înlocuit de rolul educativ, centrat pe instruirea politică, ideologică, profesională sau morală a populației. Astfel, presa comunica idei și nu informații, concepția partidului despre lume și nu evenimente, activitatea ideologică a partidului și nu realitatea imediată. Nivelul informațiilor care putea fi publicat a scăzut progresiv pe măsură ce statul socialist a devenit tot mai puternic, iar dictatura lui Nicolae Ceaușescu s-a consolidat.

Studierea mecanismelor prin care s-a realizat controlul economic a relevat o ipostază inedită a modalității de subordonare financiară a presei. Presa comunistă a fost împărțită în trei mari categorii, în funcție de proprietarul publicațiilor: (1) presa de partid; (2) presa guvernamentală și (3) presa organizațiilor publice. Presa de partid, diviziune în care erau incluse toate publicațiile denumite „organe” ale unor organisme centrale sau locale de partid, a fost inclusă în structura bugetară a Partidului Comunist Român, contribuind astfel la realizarea veniturilor financiare ale grupării politice. Proiectele anuale de venituri și cheltuieli erau stabilite de conducerea partidului, care stabilea și cotele anuale de hârtie alocate unei publicații, dar tirajul și prețul fiecărui ziar sau a fiecărei reviste în parte.

Ultimii ani ai presei scrise din România au fost, poate, cei mai agitați și schimbători. După decembrie 1989, zarele comuniste s-au reciclat peste noapte, chiar dacă și-au păstrat în redacții aceiași oameni - de unde alții? -, și s-au metamorfozat în moștenitorii publicațiilor cu istorie din perioada interbelică. Setea de libertate a românilor, bucuria aceea pe care o poate da doar cuvântul independent și frenezia consumului de presă inflamau tipografiile în 1990 și ridicau, aproape nerealist, tirajul ziarelor.

Câteva cifre din anul 1990: „România liberă” și „Adevărul” tipăreau peste 1,5 milioane de exemplare fiecare, „Tineretul liber”, „Dimineața”, „Universul”, „Dreptatea”, „Azi” - aveau tiraje de până la 700.000, iar săptămânalele „Expres” și „Zig-Zag” ajungeau la 600.000. În România existau 1.444 de publicații, dintre care 65 - cotidiene, număr care, până în 1992, a crescut la 102!

Dacă, la începutul democrației, majoritatea gazetelor publicau, pe prima pagină, informațiile politice, văzute, desigur, din unghiul subiectiv al redacției care-și revendica apartenența la o anumită ideologie politică, în timp, ziariștii au descoperit faptul divers, mai apropiat de oamenii dezinteresați de politică și scandaluri.

Aceștia sunt primii pași ai tabloidului românesc, un tabloid totuși serios, reținut, care îmbină destul de bine și actualitatea politică și frivolitățile celebrităților și întâmplările fabuloase trăite de oamenii simpli din toată țara.

De cealaltă parte, istoria presei britanice este mai veche chiar de 300 de ani, adică undeva prin anul 1690, atunci când a apărut primul jurnal, în Worcester și care a fost publicat cu regularitate până în anul 1709.

Secolul al XX-lea a reprezentat o nouă și importantă eră pentru publicațiile britanice. Foarte, foarte multe ziare au apărut pe întreg teritoriul Marii Britanii. Majoritatea orașelor aveau propriile publicații, private, care apăreau săptămânal, dar existau, de asemenea, o serie de publicații ce apăreau zilnic. Spre exemplu, unul dintre cele mai renumite *The Guardian*, care fusese înainte *The Manchester Guardian*. De asemenea *The Times*.

Există, de altfel, numeroase ziare care combină știrile și articolele serioase, cu secțiuni destul de ample dedicate celebrităților. Un exemplu în acest sens este cotidianul *The Daily Mail*, care este încă foarte popular.

The Morning Star a fost fondat în 1930, ca organ al Partidului Comunist din Marea Britanie. Publicație de stânga, acesta s-a axat întotdeauna pe relatarea, prezentarea problemelor cu caracter social și a chestiunilor ce interesează în principal sindicatele.

Începând cu prima publicație apărută în secolul al XVII-lea, continuând cu presa radicală a secolului al XIX-lea, ajungând la publicațiile secolului al XX-lea și culminând cu presa de tip tabloid precum și cu publicațiile online specifice secolului XXI, putem afirma că presa a avut un rol extrem de însemnat în evoluția societății britanice. Funcție de schimbările sociale, politice, economice și culturale, presa a fost și ea într-un continuu proces de transformare, cu precădere în ceea ce privește calitatea *discursului mediatic*.

III. Perspective discursive teoretice

III.1. Opoziția dintre *discurs* și *text*

Așa cum îl definea D. Maingueneau, *discursul* este o „asociere între *textul* și *contextul* său”, deci nu putem spune că un *text* este un *discurs*, deoarece scos din *context* acesta își pierde din semnificații.

Textul se bucură de numeroase caracterizări. Brown⁴ și Yule⁵ spuneau despre *text* că este „înregistrarea verbală a unui act de comunicare”. Însă, această definiție ne creează probleme atunci când discutăm despre *textul* scris pe un suport, în timp ce pentru cel oral apare dificultatea transcrierii lui corecte. În lumina celor spuse de cei doi lingviști, *textul* unui manuscris sau cel care este imprimat pe un afiș publicitar, încetează a mai fi *texte*, deși ele aparțin unui *gen discursiv* analizat de către *lingvistica textuală* ce are ca obiect de studiu felul în care frazele formează un *text*.

Totodată trebuie reținut că *textul* este plurisemantic, și dacă în vorbire apar elemente de *nonverbal* (gestică, mimică) și *paraverbal* (intonație, pauze), în cazul scrisului intervin tot felul de scheme și imagini care-l însoțesc. Astăzi ne aflăm tot mai mult sub influența a ceea ce se numește *iconotext* sau faptul de a „asocia unui text o imagine”.

Referindu-se numai la formele verbale ale textualității, R-A. De Beaugrande⁶ și W.U. Dressler⁷ au definit *textul* ca pe o „întâmplare comunicațională care satisface următoarele criterii interdependente: de *coeziune* și de *coerență*. Acestea două sunt pe larg analizate de către *lingvistica textuală* ce are ca obiect de studiu felul în care frazele formează un *text*.

III.2. Tipologizarea discursului

Tipologizarea discursului, care are ca efect omogenizarea corpusului discursiv, constituie însă o condiție obligatorie a analizei discursului.

⁴ Brown, Gillian, Yule, George, *Discourse Analysis*, Cambridge University Press, 1983

⁵ Ibidem

⁶ de Beaugrande, Robert-Alain, Dressler, Wolfgang, *Introduction to Text Linguistics*, Berlin, 1987

⁷ Ibidem

Discursul a devenit în ultimele decenii ale secolului trecut o noțiune-cheie a lingvisticii, aflându-se la granița lingvisticii cu sociologia, teoria comunicării și psihologia. Venind din orizonturi teoretice diferite, definițiile termenului de *discurs* sunt numeroase, complementare și chiar contradictorii, însă cele mai multe sunt realizate prin raportare la ceea ce nu este un *discurs*.

În literatura de specialitate, se pot distinge mai multe direcții în tipologizarea discursului. În prezenta lucrare, este abordat ***discursul mediatic***.

Discursul mediatic este un tip de discurs difuzat prin intermediul unui canal mass-media (ziar, program de radio, program de televiziune), care implică un *emițător* (profesioniști ai comunicării), furnizând informații despre realitatea socială și un *destinatar* (un ansamblu de indivizi nedeterminați, dispersați geografic, cu un anumit profil socio-psiho-cultural).

Discursul mediatic cunoaște o mare varietate de reprezentări, în care prezintă realitatea socială, apelând la modalități discursive specifice.

În ceea ce privește comunicarea de presă, putem spune că aceasta este o comunicare de tip special, realizată prin intermediul *discursului mediatic*.

Procedeele sau practicile discursive în comunicarea de presă sunt modalități discursive specifice textelor mediatice. Între procedeele generale utilizate în analiza retorico-discursivă a textului jurnalistic scris (situat pe mai multe planuri de investigație posibile) enumerăm următoarele, încadrabile în două mari categorii:

A. *în plan paratextual*:

- la nivelul titrării
- la nivel iconic (*ilustrația și legenda*)

B. *în plan textual*:

- la nivelul modului de expunere a faptelor (*descrierea, narațiunea, dialogul*)
- la nivelul elocuției (exprimarea ideilor cu ajutorul *figurilor de stil*)
- la nivelul strategiilor argumentative (*argumentarea deductivă, argumentarea inductivă*) - la nivelul strategiilor ambiguității (*omonimia, polisemia, ambiguitatea referențială*)
- la nivelul strategiilor intertextualității (*citarea, parodia, pastișa, pastișa parodică*).

III.3. Practici și / sau strategii discursive la nivelul peritextului verbal: titrarea

Practici și / sau strategii discursive la nivelul peritextului verbal: titrarea se referă, pe scurt, la *elementele peritextului verbal*, ca o componentă a *paratextului* (ansamblu de structuri format din titlu - subtitlu - supratitlu, titlu-subtitlu, titlu-supratitlu, eventual șapou și intertitlu(ri), cu un important rol în continuarea lecturii și în înțelegerea textului.

Indiferent de temă, structură sau destinație, orice text reprezintă materializarea unui act de comunicare și, prin urmare, se caracterizează prin *intenționalitate*. Varianta scrisă a presei – fie ea literară sau nonliterară – se distinge printr-un sistem încheiat de tehnici și *elemente paratextuale* utilizate cu rol de cimentare și consolidare a textului, având și funcția de a media interrelaționalitatea autor-text-cititor.

Peritextul auctorial, înțeles ca ansamblu de producții paratextuale realizate direct de autor și atașate textului propriu-zis în perimetrul aceleiași publicații, se restrânge în jurnalism la următoarele forme de manifestare discursivă: *numele jurnalistului, supratitlu, titlu, subtitlu, intertitlu și șapou*.

Numele jurnalistului pune în relație textul jurnalistic cu autorul textului, marcând apartenența compoziției jurnalstice la producătorul ei. Această formă de peritext ocupă un loc însemnat în aria paratextuală a ziarului, deoarece produce efect asupra cititorului, determinându-l pe acesta să se oprească la un anumit ziar și să selecteze din acesta textele care aparțin autorului respectiv.

Ansamblul de elemente supratitlu, titlu, subtitlu, intertitlu și șapou, actualizat integral sau parțial în zona paratextuală, alcătuiește o unitate secvențială solidă, bine conturată sub aspect semantic și autonomă sau subordonată unui element regent din interiorul ansamblului din punct de vedere sintactic.

Conceptului de titlu îi sunt atașate mai multe accepțiuni. Astfel *DEX 1998*, sv. precizează că *titlul* este un „cuvânt sau text pus în fruntea unei lucrări sau a unei părți distincte a ei, indicând rezumativ sau sugestiv cuprinsul acestuia; p. generalizare orice lucrare editată”.

Se acceptă, în general, ideea că între un text și titlul acestuia există o *legătură fundamentală de interdependență*: orice titlu are un sens, dar el nu are încă semnificație decât prin confruntare cu conținutul textului titrat și, totodată, titlul oferă posibilitatea înțelegerii adecvate a mesajului textului respectiv.

Relevante pentru construcția titlului jurnalistic sunt tiparele sintactice și clasele lexico-semantică, acestea având un rol esențial în procesul de coordonare, influențare și incitare la lectură a publicului cititor.

Menționăm că înțelegem prin *peritext auctorial* nivelul secvențelor verbale care însoțesc textul jurnalistic (auctorial) mediind relația „autor-text-cititor”, asigurând „etapa de dirijare și de influențare a cititorului, *fază premergătoare lecturii propriu-zise*.”

În cadrul titrării pot fi identificate mai multe **tipuri de procedee discursive**, clasificate pe mai multe niveluri: 1. *gramatica titlului* 2. *componenta lexico-semantică* 3. *forme de intertextualitate* 4. *mărci ale oralității* 5. *procedeele stilistice*.

- **gramatica titlului** - titlul-cuvânt, titlul-sintagmă (nominală, prepozițională), titlul-enunț;
- **componenta lexico-semantică** - termeni generici, acumulări de nume proprii (nume de persoană, denumiri de instituții, firme, partide, organizații), termeni și expresii colocviale sau argotice, cuvinte recent formate în limbă, împrumuturi neologice, sigle și acumulări de sigle, elemente de evaluare cantitativă -axate pe indicarea cu precizie a cifrelor și procentelor, exploatarea preferențială a anumitor câmpuri semantice);
- **forme de intertextualitate** (citarea, parodia)
- **mărci ale oralității** (la nivel pragmatic discursiv, la nivel gramatical, la nivel lexical);
- **limbajul figurativ** (figuri de stil - enumerarea - paralelismul sintactic, mai ales în variantă antonimică, - comparația, - jocul de cuvinte, - metafora).

Titlul-cuvânt nu a fost nicidecum întâlnit în presa comunistă deoarece era aproape imposibil ca un singur cuvânt să reușească să transmită exact mesajul pe care îl doreau cei ce se ocupau cu cenzura presei.

Majoritatea titlurilor din publicațiile analizate și selectate să constituie corpusul cercetării noastre se încadrează în categoria *titlu-enunț* întrucât se constituiau în structuri lingvistice mai complexe, care se pliau mult mai bine pe ideea că presa trebuia să aibă un rol educativ, centrat pe instruirea politică, ideologică profesională și morală a maselor. În cotidianul *Zori noi*⁸ titlul *Elevii pe ogoarele toamnei – Lucrări de nota zece* – constă din construcții lingvistice care nu conțin verbe, Totuși acesta induce o imagine prin care cantitatea este în raport de directă proporționalitate cu calitatea. O modificare de discurs la nivelul titrării și a fost foarte simplu transmisă ideea că așa ar trebui să facă toată lumea, nu informația că de fapt se făcea agricultură cu niște copii. Nu a fost relatat un eveniment, ci a fost comunicată concepția partidului despre un anumit fapt, nu a primat realitatea imediată, ci s-a dorit evidențierea activității ideologice a partidului.

În aceeași categorie se încadrează și titlul *Lawson sparks reshuffle* – (trad.) *Lawson scânteia remanierii* (*The Guardian*, 27 octombrie 1989). De altfel, majoritatea titlurilor din presa britanică a anilor 80 sunt fie sub forma *titlu-enunț*, fie *titlu-sintagmă*, dorindu-se a avea mai ales caracter informativ, dar și incitant, stimulând dorința cititorului de a lectura întregul articol. Subtitlurile, constituite din succesiuni de propoziții care aduc informații suplimentare pentru cititor sunt la fel de bine constituite, *Chancellor quits after telling Thatcher that Downing Street economic guru must go* - (trad.) *Cancelarul a demisionat după ce i-a impus premierului Thatcher ca guru-ul economic de pe Downing Street să fie dat afară* (*The Guardian*, 27 octombrie 1989), cu scopul de a stârni curiozitatea cititorului și de a crea o legătură între autor și cititor.

⁸ Zori noi – Organ al Comitetului Județean Suceava al Partidului Comunist Român și al Consiliului Popular Județean Suceava, anul XL, nr. 11474, 1986

Un alt *titlu-enunț* de referință pentru cercetarea noastră, se regăsește tot în publicația cotidiană Zori noi⁹: *Specialiștii, angrenați (cu sarcini concrete) în promovarea progresului tehnic* dovedește că manipularea maselor se putea realiza cu destul de multă ușurință.

Sub raport lexic semantic, titlul comunică receptorilor realitatea adevărată – *specialiștii* - sau ficțională – *angrenați* - și prin apelul la *forme lingvistice cu valențe denotative și conotative*, care anunță tema principală a textului de presă, dezvăluie atitudinea jurnalistului față de conținutul de idei al mesajului și arată gradul de inovație privind formularea titlului.

Titlu-enunț este, însă, adeseori folosit și în articolele de presă din perioada postrevoluționară: *Semn ceresc la Pârteștii de Jos. Crucea din pământ (Crai nou 1998)*¹⁰, aceste construcții lingvistice având menirea să stârnească curiozitatea cititorilor și să determine lectura integrală a textului.

Totuși, bine ales și urmat, sau nu, de un semn de punctuație *titlu-cuvânt* se poate constitui într-un cuvânt extrem de elocvent necesar funcționării actului de comunicare. Acesta se impune prin faptul că realizează o surpriză lexicală cu impact asupra cititorului și marchează exprimarea punctului de vedere personal al jurnalistului, de obicei o atitudine negativă față de situația prezentată. Relevant în acest sens este titlul *Bunăstare?* ce apare în cotidianul Crai nou¹¹, la scurt timp după evenimentele din decembrie 1989. Folosindu-se de acest cuvânt interogație, autorul Dumitru Teodorescu reușește să transmită destul de simplu mesajul său dezaprobativ cu privire la o anumită situație.

Pentru toate ziarele investigate se remarcă preferința pentru utilizarea *titlurilor- enunț* sau a *titlurilor- sintagmă*. Fie ele publicații din perioada comunistă sau postcomunistă acestea folosesc acest gen de titluri din motive total diferite, dar care dau rezultate. Dacă în primul caz, cel al presei comuniste, acest gen de titluri era folosit în acțiunile de influențare a opiniei publice prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă: *Prestigioasa participare a României la târguri și expoziții internaționale (România liberă, 1984)*¹²; *Constructorii brașoveni în pragul unui jubileu: tractorul cu seria 100000 (România liberă, 1984)*¹³; *Mamă și gospodină, stimată și prețuită de obștea satului (Scînteia, 1983)*¹⁴; *Cercetarea științifică studentească, factor activ în valorificarea potențialului energetic al țării (Scînteia, 1983)*¹⁵; *Creșterea competenței profesionale a lucrătorilor din comerț (Zori noi, 1986)*¹⁶; *În întâmpinarea mării sărbători naționale. Succese ale unui puternic detașament muncitoresc (Zori noi, 1986)*¹⁷, în cazul presei postrevoluționare libertatea și bucuria adusă de cuvântul independent dar și frenezia consumului de presă au fost cele care au determinat acest fapt: *Tinerețea veșnică a pădurilor Bucovinei (Crai nou, 1990)*¹⁸; „*Lucrurile se precipită*” (Crai nou, 1998)¹⁹; *La Filipeștii de Pădure – Cuptoarele de ars var au înnegrit ogoarele și casele oamenilor (Adevărul, 1998)*²⁰; *Minerii la ei acasă (România liberă, 1991)*²¹; *Cooperări cu firme germane de răsunset și de suflet (România liberă, 1991)*²².

⁹ ibidem

¹⁰ Crai nou – Cotidian independent – Suceava, anul IX, nr. 2186, 1998

¹¹ Crai nou – Cotidian independent – Suceava, anul IX, nr. 2186, 1998

¹² România liberă – Cotidian al Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, anul XLII, nr. 12369, 1984

¹³ România liberă – Cotidian al Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, anul XLII, nr. 12353, 1984

¹⁴ Scînteia – Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, anul LII, nr. 12608, 1983

¹⁵ Scînteia – Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, anul LII, nr. 12582, 1983

¹⁶ Zori noi – Organ al Comitetului Județean Suceava al Partidului Comunist Român și al Consiliului Popular Județean Suceava, anul XXI, nr. 11500, 1986

¹⁷ Zori noi – Organ al Comitetului Județean Suceava al Partidului Comunist Român și al Consiliului Popular Județean Suceava, anul XL, nr. 11474, 1986

¹⁸ Crai nou – Ziar independent – Suceava, anul I, nr. 71, 1990

¹⁹ Crai nou – Cotidian independent – Suceava, anul IX, nr. 2272, 1998

²⁰ Adevărul – Ziar Național Independent, fondat în 1888, seria a cincea, nr. 2384, 1998

²¹ România liberă – Ziar independent de opinie, informație și reportaj, anul XLIX, nr. 14380, serie nouă nr. 346, 1991

²² România liberă – Ziar independent de opinie, informație și reportaj, anul XLIX, nr. 14362, serie nouă nr. 328, 1991

Utilizarea de termeni generici (apartenența la o anumită regiune, categorie profesională, funcții politice și administrative) se face în aproape toate titlurile articolelor constituite în corpusul cercetării noastre. Termenii generici apar cu valori diferite:

- *Valoare generalizantă*, apropiată de sinecdochă (variante „în întâmpinarea mării sărbători naționale”)

- *Valoare denotativă* - este vorba de termeni generici folosiți în sens propriu, de obicei la formă de singular și asociați cu adjective calificative pozitive sau negative („puternic detașament muncitoresc”, „firme germane de răsunet și de suflet”, „factor activ”, „prestigioasă participare”).

→ *Valoare metaforică* - Se remarcă termenii generici cu valoare metaforică, dar puternic clișeizați. Aceste metafore clișeu se impun cititorului prin caracterul lor virulent și acid (*Cercetarea științifică studențească*, *factor activ în valorificarea potențialului energetic al țării*; *Constructorii brașoveni în pragul unui jubileu: tractorul cu seria 100000*). Conjugarea acestor termeni sarcastici cu diverse compliniri atributive, lipsite de variație conferă titlului calitatea de marcă esențială a *paratextului*, fiind un element - cheie propagator de idei menit să determine modificarea spațiului cognitiv al cititorului în sensul dorit de regim.

Și în cazul publicațiilor britanice utilizarea termenilor generici este destul de frecventă. Astfel, termeni generici cu valoare metaforică se regăsesc atât în titlurile publicațiilor așa zis independente, cât și în cele aparținând unei anumite formațiuni politice. *Lawson sparks reshuffle* (trad.) *Lawson scânteia remanierii*; *The night George Harrison thought he was dying* (trad.) *Noaptea în care George Harrison a crezut că va muri* (*The Guardian*, 15 noiembrie 2000).

Presa posttotalitară activează de asemenea termeni generici cu valoare metaforică marcați de conotații negative (*La Filipeștii de Pădure – Cuptoarele de ars var au înnegrit ogoarele și casele oamenilor*; „*Lucrurile se precipită*”). Această categorie de termeni generici este folosită pentru a reliefa referentul și a semnaliza astfel o sancționare aspră a situației expuse din partea producătorului de text.

După 1990 foarte bine reprezentate în toate publicațiile supuse analizei noastre sunt titlurile care reclamă valorificarea unui lexic depreciativ, chiar acid și vehement dar și a termenilor care aparțin familiei lexicale a morții și distrugerii, având drept consecință crearea unei stări de disconfort psihic, frică și tristețe, acestea nemaifiind dictate de ideologia unei Puteri, a unui Partid ci fiind impuse de contextul extralingvistic / situațional.

Articolele din ziarele britanice incluse în corpusul selectat pentru cercetarea noastră evidențiază faptul că dinamica *discursului mediatic* pentru perioada 1980 – 2000 în presa din Marea Britanie nu a fost atât de puternică precum în cazul României. Studiul nostru a surprins o oarecare constantă a abordării *discursului mediatic* utilizat pentru surprinderea realității sociale, politice, economice, culturale. *Lawson sparks reshuffle* trad. *Lawson scânteia remanierii* (*The Guardian*, 1989)²³ sau *The night George Harrison thought he was dying* trad. *Noaptea în care George Harrison credea că va muri* (*The Guardian*, 2000)²⁴ sunt doar două dintre titlurile care pot confirma acest lucru.

Titlurile-enunț sau *titlurile-sintagmă* se regăsesc în aproape toată presa scrisă din Marea Britanie, referindu-se strict la perioada selectată pentru cercetarea noastră. Primează, în această perioadă transmiterea informației, căci, e bine știut faptul că acesta este scopul principal al presei.

În societățile tradiționale legitimarea se face prin discursul despre ceva (metapovestire), în schimb, în societatea postmodernă legitimarea se face prin discursul de putere. Cel mai puternic/performant devine cel care are dreptate.

O altă caracteristică a postmodernismului este dată de faptul că acesta înlocuiește valoarea de adevăr cu aceea de existență (ceea ce există contează prin simplul fapt de a exista). Accentul se mută de la finalitate la mijloacele de acțiune. Criteriul tehnic influențează criteriul adevărului.

Societatea postmodernă dispune de mijloacele tehnice cele mai deosebite, prin care anumiți

²³ The Guardian – cotidian independent din Marea Britanie, octombrie 1989

²⁴ The Guardian – cotidian independent din Marea Britanie, noiembrie 2000

oameni, situați în vârful unei organizații piramidale utilizează comunicarea în așa fel încât să poată obține, prelucra și transmite informația transformată (după cum gândesc ei) în așa fel încât să se întoarcă la ei profitul. Informația produce bani și se produce cu bani. Cunoașterea postmodernă este mercantilizată. Iată de ce și presa din Marea Britanie est permanent într-un proces de transformare, mai ales a calității *discursului mediatic*. Dacă în România comunistă calitatea *discursului mediatic* a fost total alterată de ingerința politicii Partidului Comunist și mai ales a conducătorilor acestuia, în Marea Britanie lucrurile sunt complet diferite. Aici transformarea *discursului mediatic*, dinamica sa a avut la bază, în principal, rațiunile economice ale celor aflați la conducerea marilor trusturi media. Astfel, cotidianul The Morning Star, fondat ca organ al Partidului Comunist din Marea Britanie nu a avut, în paginile sale, nici un tip de *discurs mediatic* care să aibă măcar elemente comune cu *discursurile mediatic* din publicațiile României comuniste

III.4. Limbajul jurnalistic în perioada comunistă

Analiza formelor de manifestare a limbajului în presa perioadei comuniste evidențiază mai multe trăsături definitorii pentru fiecare nivel în parte.

4.1. La nivel gramatical

1. Nominalizarea în exces, care opacizează discursul, prin eliminarea preciziei situației temporale, care s-ar fi realizat prin intermediul verbului:

„Pentru a-și îndeplini în condiții cât mai bune sarcinile specifice, având în vedere raportul de strictă determinare care există între calitatea pregătirii profesionale și realizarea însușitoarelor programe de dezvoltare multilaterală a patriei, fapt subliniat încă o dată de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al III-lea al oamenilor muncii, avem continuu în atenție ridicarea competenței celor ce lucrează în domeniul circulației mărfurilor”.

(Zori noi, 19 septembrie 1986, p.1)

2. Utilizarea excesivă a substantivelor în cazul genitiv, aflate în relație de coordonare sau de subordonare:

„Iată, de fapt, tot atâtea argumente pentru ca și alte unități de învățământ superior să-și intensifice eforturile în direcția cercetării și valorificării energiei eoliene astfel încât rămășițele în urmă din acest domeniu să fie grabnic recuperate, iar utilizarea energiei vântului să dobândească o pondere mai mare... ”.

(Scînteia, 5 februarie 1983, p.4)

3. Utilizarea excesivă a subiectului multiplu denumește de cele mai multe ori participarea unanimă la o acțiune:

„Avem astăzi 80 de inventatori și un activ de 2500 de inovatori, muncitori cu înaltă experiență, maiștri, tehnicieni și ingineri, care au contribuit ”.

(România liberă, 20 iulie 1984, p.5)

4. Abundența adjectivelor; în unele cazuri, aproape fiecare substantiv este însoțit de un adjectiv (ex.1) sau un singur substantiv este determinat de mai multe adjective:

1. „Puternic mobilizați de istoricele hotărâri ale Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român, comuniștii, toți oamenii muncii din municipiul Bacău raportează cu mândrie patriotică și deplină satisfacție că în anul 1981 au obținut succese importante în dezvoltarea economico-socială a localității, care asigură baza corespunzătoare pentru realizarea planului în cel de-al doilea an al cincinalului și condițiile optime pentru ridicarea continuă a calității vieții oamenilor muncii”.

(Scînteia, 21 ianuarie 1984, p.2)

5. Frecvența ridicată a adverbului (și a locuțiunilor adverbiale):

Multe dintre verbe nu mai apar independent, acțiunile lor fiind calificate printr-un adverb/ mai multe adverbe coordonate:

„Încep adunările generale ale oamenilor muncii din întreprinderi. Să dezbatem temeinic, responsabil, gospodărește, în acest forum de conducere democratică, toate problemele concrete ale îndeplinirii exemplare a sarcinilor cincinalului”. (Scînteia, 9 iulie 1983, p.1)

7. Numeralul, utilizat pentru a amplifica în mod nerealist rezultatele obținute în diferite domenii de activitate:

„De la 1 septembrie, 70000 de elevi din clasele V-XII însoțiți de peste 1500 de cadre didactice participă eşalonat la campania agricolă de toamnă (Zori noi, 19 septembrie 1986, p. 1)

8. Raportul verbe/construcții personale - impersonale înclină întotdeauna în favoarea impersonalității, prin care este eliminată individualizarea emițătorului.

„La sala calculatorului se fac intense pregătiri.....se va trece la înregistrarea și reglarea automată a parametrilor ...”. (Zori noi, 20 august 1986, p. 3)

4.2. La nivel lexical

Lexicul, componenta cea mai vulnerabilă la schimbare, a suferit în perioada comunistă o serie de modificări - desemantizări, resemantizări, împrumuturi (în special din limba rusă), însoțite de atente monitorizări și dirijări explicite din partea conducerii (existând liste de cuvinte interzise). Alți termeni parcurg procese de „desemantizare”, de ambiguitate a sensului de bază, prin utilizarea în contexte vagi, nespecifice, pentru care nu există corespondență referențială. Așa se întâmplă în cazul termenilor *democrație*, *libertate* sau *vot*, folosiți destul de frecvent pentru a caracteriza un sistem în care unica forță conducătoare își impunea opresiv orice idee, nelăsând libertatea alegerii:

„Pentru ce votăm azi?” (...) Pentru libertatea și demnitatea eroicului popor român (...). Este votul cugetelor noastre, este votul inimilor noastre. Este votul ființei noastre”. (Scînteia, 17 martie 1985, p. 4)

O trăsătură dominantă a limbajului în perioada comunistă din punct de vedere lexical o reprezintă clișeul, care capătă forme și conținuturi dintre cele mai diverse:

a) definește societatea/ sistemul:

„Geologii și minierii de la I.P.E.G. „Suceava” din Cîmpulung Moldovenesc – care se situează pe locul al doilea pe țară, în întrecerea cu unitățile de profil – își amplifică în aceste zile, eforturile creatoare, pentru a întâmpina cu succese cât mai bogate marea sărbătoare de la 23 August”. (Zori noi, 20 august 1986, p.1)

b) urmărește mobilizarea:

„Începuturile au fost deosebit de grele (.....) dar iscusii meseriași în frunte cu comuniștii au învins toate greutățile. S-au perfecționat din mers (...) mai ales în ultimele patru cincinale, astfel încît astăzi s-a ajuns la circa 50 de tipuri în peste 400 de variante constructive”. (România liberă, 20 iulie 1984, p.1)

d) denumește evenimente istorice:

Un exemplu în acest sens este denumirea revoluției din 1944, devenită formulă clișeizată mai ales în ultima etapă a perioadei comuniste:

„Apropierea mării noastre sărbători naționale de la 23 August este marcată prin diverse manifestări politico-educative în comuna Rădășeni...”. (Zori noi, 20 august 1986, p.3)

4.3. La nivel sintactic

Trăsăturile lexicale și morfosintactice ale limbajului de presă din perioada comunistă își cumulează efectele la nivel sintactic. De vreme ce enunțiatorul nu are în vedere o relație reală cu un receptor, creând un mesaj despre mesaj, fără referențialitate, cel mai adesea destinatarul este incapabil să identifice un sens dincolo de mulțimea de structuri clișeizate care alcătuiesc frazele.

Modalitățile de amplificare a frazelor sunt cele obișnuite în orice formă de discurs: coordonarea (joncțiune sau juxtapunere), subordonarea (joncțiune sau juxtapunere), apozitia sau incidența - fie

că se manifestă la nivelul propoziției, fie la cel al frazei. Ceea ce uimește este numărul mare de utilizări ale acestor procedee, de obicei combinate.

În exemplul de mai jos, întregul text este structurat doar în cinci propoziții (2-PP, 3-AT), deci există tot atâtea verbe predicat. Departate de a fi un semn al clarității întregului, amploarea textului se explică prin numărul crescut de coordonări intrapropoziționale.

„Fundamentând în spirit științific necesitatea alocării unei părți mai mari din venitul național pentru dezvoltarea unei puternice și moderne baze tehnico-materiale, Congresul al IX-lea se află la temelia înaltelor ritmuri de creștere a producției industriale, de dezvoltare economică accelerată ce caracterizează toți acești ani, România de astăzi fiind de 15 ori mai puternică, mai bogată decât România anului 1950; transpusă cu fermitate în viață, sub îndrumarea nemijlocită a secretarului general al partidului nostru, politica partidului de amploare națională a forțelor de producție de pe întreg teritoriul patriei a rodit bogat, ridicând la viață nouă și înfloritoare județe și localități altădată încremenite în uitare și înapoiere economică, creând astfel într-o tot mai mare măsură condiții egale de muncă și viață pentru toți fiii patriei, fără deosebire de naționalitate, fapt ce se înscrie firesc în șirul statornicelor preocupări din care a izvorât o altă realitate de esență a acestor ani – asigurarea deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor țării noastre – români, maghiari, germani, sârbi și de alte naționalități”. (Scînteia, 18 iulie 1983, p.2)

4.4. La nivel pragmatic

Cel mai frapant fenomen întâlnit la acest nivel este încălcarea flagrantă a maximelor conversaționale (definite de Grice). Toate mijloacele prin care sunt încălcate maximele conversaționale devin, privite în ansamblu, tot atâtea modalități prin care relația textului cu realitatea se degradează. Emițătorul nu urmărește, de fapt, să informeze receptorul, ci să-i distragă acestuia atenția de la adevăratele probleme, cu alte cuvinte, să-l manipuleze, să-i anihileze astfel puterea de reacție.

„Încă din primele zile ale acestui an și ale celui de-al optulea cincinal, puternic însufleții de vibrantele îndemnuri adresate națiunii de dumneavoastră (...) comuniștii, ceilalți oameni ai muncii, toți locuitorii județului nostru, sub conducerea organelor și organizațiilor de partid, au acționat cu și mai mare abnegație și dăruire revoluționară pentru realizarea ritmică a sarcinilor de plan la toți indicatorii...”. (Scînteia, 29 ianuarie 1983, p.3)

4.5. La nivel stilistic

Discursul jurnalistic din perioada comunistă este marcat printr-un exces de metafore, cele mai multe fiind modalități de a denumi societatea comunistă drept cea mai bună dintre lumi. Sintagmele metaforice devin însă, prin repetare, surse de clișeizare și dau textului caracterul unui limbaj arid, lipsit de concretețe, care nu mai poate evoca un referent.

1. *„Într-un glas cu întregul nostru popor, toți cei care trăiesc și muncesc în comuna Valea Mare, județul Olt, susțin cu toată căldura inimilor realegerea la Congresul al XIV-lea al partidului, în funcția supremă de secretar general al Partidului Comunist Român, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, văzând în aceasta garanția înaintării ferme a patriei pe drumul luminos al socialismului și comunismului (...).”* (România liberă, 12 august 1989, p.4)

2. *„...îndeplinirea exemplară a obiectivelor noului cincinal (...) va însemna, în fond, accesul patriei socialiste în spațiul vast al altei etape istorice, etapă în care România va cuceri statutul de țară socialistă mediu dezvoltată. Efortul intensiv de escaladare a acestui semeț pisc al dezvoltării noastre a fost dozat judicios, evaluându-i-se cu luciditate, cu responsabilitate comunistă, științifică liniile de forță rezultate în urma impunătoarelor împliniri de până acum”.* (Scînteia, 2 martie 1986, p.1)

III.5. Discursul jurnalistic în perioada de tranziție

Această parte a lucrării noastre este dedicată analizei *discursului jurnalistic* după revoluția din decembrie 1989. Analizând materialul-suport, am putut constata că relația dintre *discursul jurnalistic* din perioada comunistă și cel din perioada posttotalitară are o natură complexă și impune mai multe nuanțări. Astfel, după încheierea dictaturii comuniste, *discursul jurnalistic* comunist nu își încheie total existența.

Pe de altă parte, faptul că după revoluție s-a schimbat întregul context socio-politic, că a fost eliminată interdicția de a avea altă opțiune decât cea oficială a făcut ca o mare parte a formelor de manifestare ale *discursului jurnalistic* comunist să dispară. În primul rând, sunt marginalizate acele elemente de nivel lexical resimțite ca indicatori direcți ai perioadei anterioare, precum *tovarăș, epocă de aur, vizită de lucru*.

5.1. Aspecte lingvistice

În limbajul publicistic românesc din perioada posttotalitară se pot identifica mai multe tendințe care coexistă.

- resemantizarea – este specifică unor termeni precum *democrație, libertate, dialog*, a căror semnificație se redefiniște treptat, după o perioadă în care fusese modificată sub influența ideologiei.

- perpetuarea trăsăturilor limbajului jurnalistic comunist - mult mai evidente în perioada imediat următoare anului 1989, ecourile acestuia au început să se estompeze treptat odată cu instaurarea sistemului democratic. Dintre trăsăturile persistente, enumerăm:

a) nominalizarea

„Este neîndoielnic un adevăr ce nu poate fi eludat. Receptivitatea și chiar simpatia lor la problemele timișorenilor a fost deosebită și-n revoluție și-n perioada ce a urmat”. (România liberă, 2 februarie 1991, p.3)

b) dublarea sinonimică

„... prezența noastră a fost considerată ca atare – ca o expresie a sentimentelor de stimă, de considerație ale poporului nostru față de poporul japonez și a dorinței de a extinde relațiile bilaterale...”. (România liberă, 16 noiembrie 1991, p.1)

c) abundența adjectivelor

„Dinspre cofetărie vine agale un puști. Firav, extrem de palid, ținând în brațe un buchet de trandafiri. După veșmintele slinoase și papucii scâlțiați am bănuț de unde-i are...”. (Crai nou, 6 noiembrie 1998, p.2)

d) impersonalitatea

„Interesul național impune celor care vor negocia protocolul coaliției să o facă în vederea sinceră a înțelegerii. Care ar fi premisele ei? În primul rând, să se renunțe de ambele părți, la personalizarea conflictului. Apoi să se identifice cauza, natura neînțelegerii”. (România liberă, 31 ianuarie 1998, p.1)

e) clișee și structuri clișeizate

„Femeile au reprezentat și reprezintă un liant al vieții de familie. Femeia este mamă, soție, educatoare, gospodină. Femeile constituie un important potențial uman cu o pondere importantă, ca ocupație, în diferite ramuri economice, servicii, învățământ, cultură, societate”. (Adevărul, 11 septembrie 1992, p.5)

- cuvintele-emblemă - care denumesc noile realități sociale, politice și economice, precum: *dialog, economie de piață, privatizare, grevă, reformă, manipulare* etc. Contextele în care se utilizează dovedesc faptul că sensurile acestora nu sunt încă fixate prin uz, dar funcționează asemenea unor indicatori ai perioadei în care apar, reflectând principalele realități socio-politice. Spre deosebire de clișeu, care are caracter permanent/ continuu, unele păstrându-se chiar din perioada comunistă, cuvintele-emblemă sunt temporare, dar definitorii pentru o anumită perioadă.

- clișeele noi - dincolo de perpetuarea unor clișee, persistă în limbajul presei de tranziție tendința foarte puternică de clișeizare, apărând astfel, pe tipare vechi, noi exemple de termeni/ structuri

clișeizate, dintre care enumerăm doar: emanație, consens, oameni de bine, politică de cooperare sau culorile politice.

Un semn al detașării față de limbajul sistemului comunist îl reprezintă situațiile de reluare în registru ironic a formulelor specifice acestuia. Fenomenul cunoaște amploare în limbajul actual nu numai în ziarele care privilegiază acest gen de raportare la realitățile sociale și politice, ci în orice tip de periodice.

O lectură a presei românești din perioada de după revoluție, evidențiază faptul că majoritatea textelor ironice care au ca punct de plecare realitatea comunistă se referă la epoca Nicolae Ceaușescu, probabil și din cauză că această perioadă este mai apropiată temporal de prezent.

Dintre formele de manifestare a ironiei, parodia este cel mai frecvent utilizată în presa de tranziție.

clișeul

Formulele care desemnau fenomenul cultului personalității (atât de puternic manifestat în perioada finală a comunismului) sunt deseori utilizate ca hipotexte pentru parodiile contemporane, ca în exemplul următor. Frecvența parodierii unor formule din această categorie este o consecință a excesului cu care erau utilizate în discursul meditic din perioada amintită.

„*Marele trofeu al pescuitorului în șanse tulburi era cel mai iubit rechin al poporului, ridicat în slava undiței cu fanion roșu ...*”. (Adevărul, 9 iulie 1992, p.1)

adjectivul

Utilizarea excesivă a adjectivului în limbajul presei comuniste, care creează, de obicei, sintagme-clișeu este foarte frecvent parodiată în presa contemporană:

1. „*La noi, părinteasca grijă a Președintelui față de propria-i nație se manifestă îndeobște prin marele respect față de barba de televizor a Everacului.*” (Adevărul, 15 iunie 1993, p.1)

2. „*Astăzi, pentru că în România se simte nevoia unei concepții științifice, moderne, dinamice, dl. V.M. a devenit Președintele...*” (Adevărul, 19 mai 1992, p.7)

Formă de manifestare a ironiei înrudită cu parodia, pastașa se diferențiază de aceasta prin două aspecte ale relației dintre textul nou și sursă:

1) transformare în cazul parodiei, imitație în cazul pastașei;

2) referirea la anumite formule/ sintagme cu individualitate proprie (dată de frecvența folosire în discursul mediatic din perioada totalitară) – în cazul parodiei și la un anumit tip de discurs (de exemplu de elogiare a lui Ceaușescu sau a Elenei Ceaușescu) – în cazul pastașei.

Fără a realiza o clasificare a pastașei, întrucât principalul criteriu – tipul de text-sursă/ model nu este valabil în cazul de față, prezentăm exemplul de mai jos pentru a diferenția pastașa de parodie. Textul urmărește îndeaproape modelul unui discurs elogiator dedicat Elenei Ceaușescu, eventual, cu ocazia sărbătoririi zilei de naștere.

„*Pe aceste temeuri am alcătuit acest articol, pe care-l consacram marii femei²⁵, cu sentimente de adâncă bucurie și mândrie pentru opera academicianului, împreună cu cele mai fierbinți urări de sănătate, viață lungă și fericire, de forță creatoare, spre binele țării și al întregului popor, spre gloria istoriei românești*”. (Adevărul, 23 martie 1992, p.7)

Actul de interpretare a textului presupune cunoașterea de către cititor a felului în care erau scrise aceste texte elogiatoare – unele – la comandă, de către autorii de curte, altele – prin imitație, de către alte persoane care doreau să intre în grațiile conducerii. Dincolo de mesajul oficial însă, se cunoștea adevărata percepție a acestor formule (dovadă nenumăratele bancuri și ironii pe această temă), iar mesajul ironic al textului punctează tocmai contrastul dintre pretins și real, care este valabil, într-un alt context și în prezent.

²⁵ Trebuie precizat că textul face referire la Zoe Dumitrescu-Bușulenga.

După anul 1989, există un număr mare de utilizări ironice ale formulelor specifice limbajului presei totalitare în presa românească, frecvența scăzând odată cu înaintarea în timp, din cauza concurenței cu ironiile care au drept țintă situații actuale, ușor de receptat. Majoritatea exemplelor sunt reluări ironice ale unor formule devenite clișeu în discursul mediatic comunist, deci care au puterea de a se menține în memoria receptorilor. Trebuie observat însă că receptarea unor astfel de ironii este efemeră, pentru că depinde de cunoașterea unor elemente de context indispensabile înțelegerii mesajului ironic.

IV. Concluzii

Ca în alte lucrări înscrise în același spectru tematic, cercetarea noastră are final deschis, relația dintre trecutul totalitar și prezentul democratic putând fi exploatată în continuare la nivelul limbajului jurnalistic din România. În ceea ce privește dinamica *discursului mediatic* din presa britanică, putem afirma, în baza analizei efectuate pe un corpus destul de slab încheșat, că aceasta a fost mult mai puțin evidentă, mai ales datorită faptului că din punct de vedere politic, social, economic și cultural Marea Britanie nu s-a confruntat cu „hidra” unui regim totalitar, așa cum s-a întâmplat în România.

Importanța studierii unui astfel de fenomen este majoră. În primul rând, la nivel teoretic, trebuie să se facă distincția dintre diferitele tendințe efemere, „mode” lingvistice ale unei anumite perioade, pe de o parte, și fenomenele care se constituie în ecouri ale limbajului de presă din comunism.

În al doilea rând, cunoscând formele de manifestare și mecanismele de funcționare ale acestui „flagel lingvistic”, efectele sale nocive pot fi diminuate treptat la nivelul mai multor tipuri de discurs – jurnalistic, politic sau chiar didactic.

Tratarea temei în discuție, pe baza unui material în întregime autentic, s-a justificat, sperăm, prin rezultatele obținute, care încearcă să suplinească și să completeze domeniul abordat cu noi aspecte.

Concluziile care se desprind în urma studierii elementelor de discursivitate și a modului în care acestea reflectă, uneori nemijlocit, inovațiile social politice ale vremii, dovedesc utilitatea alegerii acestei teme, de mare actualitate, în cadrul prezentei cercetări. Analiza efectuată de noi asupra corpusului selectat pentru perioada pre- și post revoluționară, permite enunțarea unor constatări relevante privind dinamica unor procedee discursive de presă.

Diversitatea stilistică a limbii actuale (a românei și, deopotrivă, a limbii engleze) deosebește, în bună măsură varietățile lingvistice actuale de cele din perioade istorice precedente.

Trăsătura esențială a *discursurilor mediatice* din ziarele avute în vedere din perioada totalitară este, în opinia noastră, promovarea acelorași modalități discursive specifice regimului totalitar comunist: cultivarea unui stil nominal încărcat, dezvoltat prin concatenări substantivale, forme genitivale, adjective ornante sau indici de specificare a contextului, lipsa unei referințe concrete.

Toate particularitățile lingvistice care apar, cu precădere, în textele cu tematică politică sau în reportaje despre realizările din domeniul industriei și al agriculturii, au drept rezultat un stil jurnalistic complicat, greoi și confuz.

După 1989, modelul cultural al *discursului mediatic* comunist, dominat de prestigiul limbajului științific, al „cuvântului scris”(oralizat), elaborat în prealabil, cenzurat, neutru, depersonalizat și eliberat de orice coloratură stilistică, este înlocuit cu un model nou al *discursului*, mult mai relaxat, dominat de limbajul familiar al oralității colocviale, accesibil, care structurează timpul organizând spațiul social al publicului.

REPERE BIBLIOGRAFICE

- Academia Română Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”** (ed.) (1998): *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Editura Univers Enciclopedic, ediția a-II-a, București.
- Adam**, Jean-Michel (2008): *Lingvistică textuală. Introducere în analiza textuală a discursurilor*, trad. de Corina Iftimia, Iași, Editura Institutul European.
- Ardeleanu**, Sanda-Maria, (1995): *Repere în dinamica studiilor pe text*, Editura Didactică și Pedagogică, București
- Ardelanu**, Sanda-Maria, COROI, Ioana-Crina, (2002): *Analyse du discours*, Editura Universității, Suceava
- Bălănescu**, Olga. (2006): *Tehnici discursive publiciste și publicitare*, Editura Ariadna ,98, București
- Bâlbâie**, Radu. (2006): *Portretul în Coman, M.* (2006): *Manual de jurnalism. Genurile jurnalistice*, vol. II, ediția a II-a, revăzută, Polirom Iași.
- Bâlbâie**, Radu. (2006): *Relatarea în Coman, M.* (2006): *Manual de jurnalism. Genurile jurnalistice*, vol. II, ediția a II-a, revăzută, Polirom Iași.
- Beaugrande**, Robert-Alain, Dressler, Wolfgang. (1981): *Introduction to Text Linguistics*, Longman, London.
- Charaudeau**, Patrick., **Maingueneau**, Dominique (2002) : *Dictionnaire d'Analyse du Discours*, Seuil, Paris.
- Ciolic**, Marina. (2003): *La communication verbale*, Editura Universității din București.
- Coteanu**, Ion., 1990, *Gramatică, Stilistică, Compoziție*, București, Editura Științifică.
- Cvasnii Cătănescu**, Maria. (2002): *Discursul publicitar actual*, I, II, în *Pană Dindelegan 2002*: 299-321.
- Cvasnii-Cătănescu**, Maria. (2006) : *Retorică publicistică. De la text la paratext*, Editura Universității din București, București.
- De Saussure**, Ferdinand – *Curs de Lingvistică Generală*, Editura Polirom, Iași, 1998
- Dospinescu**, Vasile, *Semiotică și discurs didactic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998
- Ionescu-Ruxăndoiu**, Liliana. (1991): *Narațiune și dialog. Elemente de pragmatică a textului literar*, Editura Academiei Române, București
- Ionescu-Ruxăndoiu**, Liliana. (1995): *Conversația – structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a limbii române vorbite*, All, București.
- Ionescu-Ruxăndoiu**, Liliana. (2003): *Limbaj și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, București., All Educațional.
- Maingueneau**, Dominique (1987): *Nouvelles tendances en analyse du discours*, Paris, Hachette.
- Maingueneau**, Dominique (2007): *Analiza textelor de comunicare*, trad. de Mariana Șovea, Iași, Editura Institutul European.
- Maingueneau**, Dominique (2007): *Pragmatică pentru discursul literar*, trad. de Raluca-Nicoleta Balățchi, Iași, Editura Institutul European.
- Maingueneau**, Dominique (2008): *Lingvistică pentru textul literar*, trad. de Ioana-Crina Coroi și Nicoleta Loredana Moroșan, Iași, Editura Institutul European.
- Nagy**, Rodica (2005): *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, Iași
- Randall**, David. (1998): *Jurnalismul universal. Ghid practic pentru presa scrisă*, Polirom, Iași.
- Rădulescu**, Mihaela Șt., *Metodologia cercetării științifice elaborarea lucrărilor de licență, masterat, doctorat*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2006
- Roșca**, Luminița. (2004): *Producția textului jurnalist*, Polirom, Iași
- Roșca**, Luminița. (2006): *Reportajul în Coman, M.* (2006): *Manual de jurnalism. Genurile jurnalistice*, vol. II, ediția a II-a, revăzută, Polirom Iași.
- Rovența – Frumușani**, Daniela. (1995): *Semiotica discursului științific*, Editura științifică, București.

Rovența – Frumușani, Daniela. (2000): *Argumentarea. Modele și strategii*, Editura BIC ALL, București.
Rovența – Frumușani, Daniela. (2005): *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, Tritonic, București
Vasiliu, Emanuel - *Introducere în teoria textului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1990

1. www.ghidjurnalism.ro
2. www.ziare-online.com/ziare/internationale/UK
3. www2.cji.ro/userfiles/file/.../Jurnalismul%20de%20investigatie-ROM.pdf – De Burgh, Hugo, *Jurnalismul de investigatie. Context si practica*
4. www.theguardian.com/uk-news
5. www.theguardian.com/politics
6. www.the.morningsun.com-uk-news

Zori noi – Organ al Comitetului Județean Suceava al Partidului Comunist Român și al Consiliului Popular Județean Suceava, anul XL, nr. 11474, 1986

Zori noi – Organ al Comitetului Județean Suceava al Partidului Comunist Român și al Consiliului Popular Județean Suceava, anul XLI, nr. 11500, 1986

Crai nou – Cotidian social-politic și cultural independent – Suceava, anul I, nr.18, 1990

Crai nou – Ziar independent – Suceava, anul I, nr.71, 1990

Crai nou – Ziar independent – Suceava, anul I, nr. 145, 1990

Crai nou – Ziar independent – Suceava, anul I, nr. 118, 1990

Crai nou – Cotidian independent – Suceava, anul IX, nr. 2186, 1998

Crai nou – Cotidian independent – Suceava, anul IX, nr. 2261, 1998

Crai nou – Cotidian independent – Suceava, anul IX, nr. 2272, 1998

Scînteia – Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, anul LII, nr. 12608, 1983

Scînteia – Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, anul LII, nr. 12582, 1983

Adevărul – Ziar Național Independent, fondat în 1888, seria a cincea, nr. 2384, 1998

Adevărul – Ziar Național Independent, fondat în 1888, seria a cincea, nr. 2395, 1998

România liberă – Cotidian al Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, anul XLII, nr. 12353, 1984

România liberă – Cotidian al Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, anul XLII, nr. 12369, 1984

România liberă – Ziar independent de opinie, informație și reportaj, anul XLIX, nr.14362, serie nouă nr. 328,1991

România liberă – Ziar independent de opinie, informație și reportaj, anul XLIX, nr. 14380, serie nouă nr. 346, 1991

CUPRINS

Capitolul I: Introducere	p. 1
I.1. Obiectivul studiului	p. 1
I.2. Metodologia cercetării	p. 2
I.3. Metodologia de constituire a corpusului	p. 2
Capitolul II: Presa românească și presa britanică în perioada 1980 – 2000 ...	p. 3 - 5
Capitolul III: Perspective discursive teoretice	p. 5 - 15
III.1. Opoziția dintre <i>discurs</i> și <i>text</i>	p. 5
III.2. Tipologizarea discursului	p. 5 – 6
III.3. Practici și / sau strategii discursive la nivelul peritextului verbal: titrarea	p. 6 – 10
III. 4. Limbajul jurnalistic în perioada comunistă	p. 10 – 15
4.1. La nivel grammatical	p. 10 – 11
4.2. La nivel lexical	p. 11
4.3. La nivel sintactic	p. 11 – 12
4.4. La nivel pragmatic	p. 12
4.5. La nivel stylistic	p. 12
III.5. Discursul jurnalistic în perioada de tranziție	p. 12 – 15
5.1. Aspecte lingvistice	p. 13 – 15
Capitolul IV: Concluzii	p. 16

Repere bibliografice

Surse/Corpus